

ÉRTEKEZÉS

a'

Könyv - olvasásról.

I r t a

Laszkalner Antal

Veszprémi Kanonok.

Pesten, 1832.

Esztergami K. Beimel József betűivel.

825 526

ORSZAGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

B 8024/1984

LELTÁRI SZÁM

A' Könyvolvasásról.

Ha már ezelőtt néhány ezer esztendővel — mikor a' külömbféle ösmereteknek írásban való közlése, az erre megkívántató elmekészségnek és a' hozzá tartozó írásszereknek akkori szűke miatt, még csak ritkán, és nehezen történhetett meg — e' tapasztalásbéli állításra fakadt a' *Prédikátor* nevű szent könyvnek szerzője, hogy a' sok könyvírásnak nincsen vége: mennyivel inkább illik ezen észrevétel a' későbbi üdőkre; nevezet szerint, mióta a' könyvnyomtatásnak mestersége kitaláltatván, és csaknem az egész világon mindég nagyobb meg nagyobb folyamatba jövén, az illy móddal közrebocsátott írományoknak csupa lajstromábúl majd számosabb kötetek támadnának most, hogysen régenten egész írott munkák találtattak?

Ebből ugyan, mivel tagadhatatlan, hogy a' könyvek általlyában az észderülést és tudósságot az embereknél nagyon elősegítik — több szem kettőnél többet látván, 's olly úton, mellynek törésében és egyengetésében annyi ezer okos elmés férjfiú előre dolgozott, tovább haladni nem szinte nagy fáradságba telvén — természetesen és tulajdonképen az látszik következni, hogy, a' kiadott könyveknek üdön-

kint nevedő számához képest, az embereknek is, kik hivatalból vagy hajlandóságból könyveket olvasni szoktak, a' tudományokban és az erkölcsösödésben napról napra nagyobb előmenetelt szükséges tennieik: azonban a' tapasztalás nyilván azt mutattya, hogy sokan, ámbár a' könyvolvasásban majdnem szüntelen foglalatoskodnak, még is tudományos és kivált erkölcsi tökéletesedéseknek olly csekély tanújeleit adgyák, hogy igazán sajnálni lehet a' drága üdőt, melyet arra töltöttek. Ennek pedig mi az oka? Nem egyéb valóban, hanem hogy kevesen értik 's tartják közönségesen a' könyvolvasásnak helyes és célkövető módgyát, melly nélkül igaz és sükeres tudósságra 's erkölcsösségre az által szert tenni lehetetlen.

Hogy tehát különösen azok, kik nem csupa üdőtöltésnek vagy hiú gyönyörködésnek kedvéért, hanem valóságos tanulni és csinosodni kívánó szándékból adgyák a' könyvolvasásra magokat, mindazonáltal ebbéli célyoknak megesszükszlésére alkalmas vezető nélkül szűkölködnek, jobb foganattal gyakorolhassák az olvasást: nem lessz talán sem üdőtlen, sem kelletlen, e' fontos tárgy iránt nemelly gyakorlásillető útásításokat és rendszabásokat velek tanácsadólag közleni; előbb ugyan akárminémű foglalatú könyvekre általában, azután pedig különösen a' Bibliára, avvagy szent Írásra nézve, toldalék gyanánt végre hozzá függesztvén egy rövid cikkelyt

a' szemeknek, úgymint az olvasásra tellyességgel szükséges szerszámoknak, illendő gondviselésérül.

---

1. §.

Első és fő dolog, mellyre akárkinek a könyvolvasásban kell ügyelnie, abban áll, hogy azon könyveket, mellyeknek segedelmével tudáskörét messzebb terjeszteni, és magát jobban tökéletesíteni akarja, mindgyárt előre szorgalmasan kikeresse és megválogassa. Mert nem mind jó az, a' mi első tekintetre jónak látszik; sem nem igaz mindenkor, a' mi szépen és kellemetesen mondatik: sőt az igen pompás és sokat ígérő homlokírás, mellyel bizonyos új könyv díszeskedik, és a' nagyon mesterséges vagy köcsögtető írásmód, mellybe a' könyvszerzőnek csekély értékű, vagy éppen fonák arányzású munkája szántt szándékkal öltöztetik, nem ritkán alattomos előre tudósító 's megintó jele az alacsony haszonkeresetnek, vagy, a' mi sokkal rosszabb, a' más közé vegyített méregnek, és rózsák között lappangó kígyónak. Legalább az semmi kétséget sem szenved, hogy a' folyamatban lévő 's naponkint szaporodó könyveknek özönében hasonlíthatatlanul nagyobb számmal találtnak olyanok, mellyek közepszerű elméktől, 's úgy nevezett féltudósoktól, külömbféle mellékes

vagy éppen gonosz szándékból származtak, és így nem csak valóságos haszon nélkül, hanem inkább tetemes kárral olvastatnak, mintsem olyanok, mellyeknek szerzői érett eszű, sikeres ítéletű, nagy tudományú és derék erkölcsi minéműségű emberek lévén, olvasóikat az igaznak bővebb ösmeretére, és a' jónak szívesebb gyakorlására vezérteni képesek volnának.

Mindössze pedig három rendre oszthatni leginkább fel ama' könyveket, mellyeknek olvasását, hogyha nem káros, minden bizonytalansággal haszontalan foglalatosságnak kell tartani, 's következőleg akárkinek sem, a' ki önnön javát szereti, és cselekedetét meg nem akarja bántani, de kiváltkép a' gyakorlatlan elméjű 's állhatatlan szívű ifiúságnak tellyességgel nem lehet javasolni. Ide tartozandók először azok, mellyek magokban igen silány szert foglalnak, és csupa mulatságra is alig alkalmasak; másodszor azok, mellyek mohón és vigyázatlanul olvastatván, mind az érzésre mind az észre és elmére nézve, könnyen veszedelmesek lehetnek; harmadszor és utóllýára azok, mellyek egyenesen és feltett szándékból a' végre írottaknak lenni látszanak, hogy az olvasónak gondolkodásmódgyát tévelygésre csábíthassák, és szívét egészen megronthassák. Mind a' három rendbélieket egyenkint közelebbről tekinteni, és tellyesebben előre megösmerni szükséges.

2. §.

Vannak bizonyos üdőközök ez életben midőn az ember, súlyosabb dolgainn 's gondgyainn örömetst tágitani akarván, azonban elméjének felvidámítására egyéb alkalmas módot legottan nem találván, a' könyvolvasásban keresi enyhülését. Magában semmikép sem rosszszalható, sőt ajánlásra méltó gondolat: csak tárgyai azon könyveknek, mellyek ilyenkor elővetetni szoktak, ne volnának gyakorta olyanok, hogy, ammint nagyobb résznyire hi Valkodó és csekély tehetségű elméknek műhelyében, másoknak sokkal jobb és helyesebb efféle munkái után vaktában koholtattak, úgy az olvasásban ekkint gyakorolhattya, és legfellyebb még, imitt amott egy különös szójárásra vagy furcsa gondolatra, mint a' szemétdombon vájkáló tyúk néha egy árpaszemre nagynehezen akadván, ezzel magát soványan mulathattya, — más hasznat nem szereznek; sőt annyibúl ártanak is, hogy az embernek érzésügyelő izlését, azaz, a' szépnek illendőnek, felségesnek megítélésére való tehetséget, kellemetlenül érdeklik 's megvesztegetik; eszét külömbféle hibás véleményekkel 's előítéletekkel betöltik; kedvét más velős és sükeres munkáknak olvasásátul elveszik, 's ezeknek voltaképen való megértésére őtet alkalmatlannak teszik.

Illyen dibdáb agyszülemények pedig, mellyek valóban kisebbségére és gyalázattyára vál-

nak felvilágosodással és csinossággal kérkedő századunknak, minden ágaiban a' tudományoknak úntig találtatnak; úgy hogy őket, a' tudományokban járatos ferjfiaknak is, míglen szorosabb vizgálát alá nem veszik; sokszor nehéz más derék és talpra esett munkáktúl mindenkép megválasztaniok: mennyivel inkább szükséges tehát jól vigyázniok a' tapasztalatlan ifiaknak, hogy efféle korcsfajzatokkal, még csupa üdőtöltésnek okaért is, barátságba ne ereszkedgyenek? Úgy is bizonynyára sokkal rövidebb az embernek élete, és sokkal több tudni való dolgokra van szüksége, hogysem illyes hiábanvalóságokra, 's illy foglalatos tunyaságra üdejét és pénzét vesztegesse.

3. §.

Az említett akárminémű tárgybeli izlésrontó, észcsavaró 's üdővesztegető irományokon kívül, majd éppen olly számosak, vagy talán még számosabbak, az úgy nevezett *szép*, azaz, szívérzékenyítő mesterségekhez és tudományokhoz tartozó munkák, mellyek a' helyesen vizsgálódó észnek, és kiváltképen a' jó lelkiösmeretnek tiszta és igazságos ítéletét mindenkor ki nem állják, 's ugyanazért, hogy ne ártsanak, felette nagy vigyázást és szorgalmatos előre való gondoskodást is kívánnak. Illyenek nevezet szerint a' *lepcsés mesék*, *költeményes történetek* (Románok) *víg*, vagy *szomorú játékok*, *gúnyírások*, 's több hasonló.

Meg kell ugyan vallani, hogy az efféle munkák, ha jeles, ügyes és erkölcsös szerzőktől veszik eredeteket, a' mellett mértékletesen, okosan és annak üdejében olvastatnak, nem csak elmevidámító gyönyörködést okozhatnak, hanem az által, hogy az olvasót az igaznak elfogadására és a' jónak tellyesítésére birni és szinte elragadni képesek, észderítő és szívnyemesítő eszközök gyanánt is szolgálhatnak. Legalább e' végből szokták a' felsőbb Deák iskolákban járó ifiakkal még most is rendszerint megtanúztatni 's könyv nélkül elmondadni kötött vagy kötetlen beszédű illyes munkáit a régi nevezetesebb Íróknak, hogy azokból mind az ékes írásmódra követni való példát, mind a' helyes és eszes gondolkodásban illendő oktatást vegyenek magoknak. Ámde az is bizonyos, hogy, a' kik leginkább ifjúkorokban, az illyen érzésügyelő vagy szívérdeklő munkáknak olvasását felettébb kedvellik, és benne sem szükséges válogatást nem tesznek, sem alkalmas rendet 's módot nem tartanak, ha talán egyéb kárt nem okoznak is magoknak, azaz, természetes eszeket és jó erkölcsöket egészen meg nem vesztegetik is általok; már csak azt is elég rövidségnek 's ártalomnak tart-hatják, hogy az efféle költemények nagyon elérzékenyítik 's elpuhítják a' szívet; az észnek pedig egygyoldalú vagy éppen ellenes arányzást adnak, és tündér világba helyeztetvén az embert, a' valóságos létséget, és jelenvaló

állapottját a' társaságos életnek, vele meguntatták; egy szóval, a' kíváncsú vidámság és elmegyönyör helyett, mellyet ígérnek, többnyire lehetséges önelégedését 's boldogságát rabolják el a' szivnek.

Azonban, igen közönséges, mellette pedig főképen veszedelmes következése a' szabadabban és pajkosan irtt költeményes munkák' olvasgatásának az, hogy a' képzelődést akárkiben is, de leginkább a' természettől már heves fiatal emberekben, nagyon megtüzesíteni, külömbféle ál, csélcsapó és tisztátalan képekkel 's ábrázolatokkal bemocskolni, a' nemöszönt és testi szerelmet üdőnek előtte felébresztetni, vagy mód nélkül nevelni, 's ennél fogva őket a' tiltott szerelmeskedésre, sőt a' végső zabolátlanságra lassankint elkészíteni 's hajlandókká tenni szokták. Óh! hány ifjú nem siratta már meg, élemedett 's megjőzanodott korában, azon indulatos viszketegséget, mellyel ők az ilyen mulatságos könyveken azelőtt annyira kapdoztak, hogy eszeket is elkábították, erkölcsüket is veszedelembe ejtették miattok? *Vagyon*, tudniillik, a' Példabeszédeknek állítása szerint, *ollyan út*, azaz, ollyan ügyeket, vágyakodás, foglalatosság, *melly az embernek elejénte igaznak, tisztességesnek, helybenhagyhatónak, látszik, de a' mellynek kimenetele halálos*, avvagy igen szerencsétlen és keserves.

4. §.

Így lévén a' dolog az említett első és második sorban álló könyveknek vigyázatlan és módatlan olvasására nézve, mit kellyen a' harmadik osztálybéliekről, a' józan észnek hagyománya, és a' hiteles tapasztalásnak bizonyítása szerint, végre itélni, már maga az illy könyvek' szerzőinek könnyen kinyomozható, és majdnem szembetűnő gonosz szándéka elegendőképen megmutattya. Tudniillik voltak minden üdőben, vannak 's lesznek olly fordított eszü és romlott szivű emberek, kik, a' helyett hogy velek született jeles elmetehetségeket, 's egyéb természeti alkalmasságokat, köz hasznú szerzeményekre, magoknak 's embertársaiknak tökéletesítésére és boldogítására illendőképen fordítanak, inkább azokkal a' religiónak és erkölcsösségnek ostromlására, külömbféle hibás talpállításoknak 's ártalmas véleményeknek terjesztésére, más alábbvaló elmetehetségű, kevesebb tudományú és próbálatlan erkölcsű személyeknek elcsábítására — feltett szándék-ból visszaélnék. Ugyan is, mivel ők, saját vétkek és átalkodottságok miatt, igaz hit és jámborság nélkül szűkölködvén, nyugodt elmével 's önelégedéssel nincsenek, nem is lehetnek; tudgyák ellenben, vagy legalább méltán gyaníttják, hogy más istenfélő és erkölcsös életű emberek, még erős hitbéli 's erkölcsi meggyőződéssel birnak, nálloknál mindenkép csendesebb lelkiüsméretűek 's boldogab-

bak: embertelen irigységtől és kárkivánástól indítatván, megvetik minden mesterségeket, melly által ezen meggyőződést benne mennél alább szállíthassák, sőt, ha lehetséges, egészen fel is forgassák.

Hogy pedig annál könnyebben és bizonyosabban elérhessék ezen gonosz czéllyokat, nem mindenkor merik lélekvesztő fegyverekkel nyilván és egyenesen megtámadni azokat, kiket kelepczébe döntené akarnak; attúl tartván, nehogy illyképen őket hirtelen megrezzentsék, és magoktól egészen elidegenítsék: hanem többnyire róka' módgyára alattomban és melleleg incselkednek utánnok, midőn vagy közbevetett hímes szavakkal, messzünnen kölcsönözött okoskodással, hosszú nyújtott kerekbeszédekkel, igen nagy fenekét kerítvén ama' képtelen és próbált igazságokkal megférhetetlen állításoknak, mellyeket olvasóikkal elhitetni akarnak, azon törekednek, hogy ezeknek figyelmetességét az okoskodásban ejtett szarvas hibáiktól elvonnyák, és elméjét hiú, ál's igaztalan következtetéseiknek, toldalékaiknak, jegyzéseiknek helybenhagyására észrevehetetlenül elkészítsék; vagy a' legszentebb hitágozatokat, törvényeket, szertartásokat, hozzájuk semmikép sem illő jussal megrostálván és rázogatóván, azoknak sükeres, világos, észgyőző okait készakartva elmellőzik, vagy csak résznyire és futólag érintik; látszatos akadékaikat, hiányosságait's gyengébb oldalait viszonttag szorgalmatosan kikém-

lelik, és ravaszúl nagyítván, vagy fonákúl elcsavarván, mesterségesen öszveszőtt, 's már elégszer derekasan megczáfoltt ellenvetésekkel újra ostromolják; vagy rövidebb, [de annál veszedelmesebb úton, melyet nevezet szerint Voltaire és czimboratársai választottak, egynehány negédes mondással megvetik, kigúnyolják, nevetségessé teszik.

Már pedig tapasztalhatóképen bizonyos az, hogy az ál okoskodások (sophismák) és helytelen vitatások, de leginkább a' vakmerő gyalázások, mellyeknek azelőtt senki hitelt nem adott, sőt a' mellyekről senki irtózás nélkül nem is gondolkodhatott, ha némelly nagy hírű 's tekintetű, jóllehet mellette gonosz és hamis lelkű íróknak, közre bocsátott munkáiban vegyesleg előkerülnek, és vigyázatlanúl olvastatnak, üdővel majd szintolly rossz következéseket szülni képesek, valamint az embernek önmagától kigondolt 's önmagában táplált hibás és helytelen véleményyei. Mert, midőn az igaztalan ügynek ama' hivatlan szószólói olly bátran és fennyen mondogattyák (de meg nem bizonyították), hogy a' dolog, melyet vitatnak, nyilvánvaló, a' józan észnek megtagadása nélkül kétségbe nem vehető, minden okos embernek ítéletével megegyező; mások is, nehogy tompa eszűeknek, tudatlannak, ostobáknak széltében hireszteltessenek, gyáva szemérmességből sokszor úgy tetteik magokat, mintha velek egyet értenének;

még utóllýára eme' színlésbűl valóságos és indúlatos vélekedés nem támad benne.

5. §.

Ezen kész veszedelem — mellyet a' csábító könyvek, mind az igaz religyióra, mind a' polgári társaságra nézve, könnyen okozhatnak, sőt az által, hogy a' szabad gondolkadásra, az erkölcsromlásra, és a' függetlenségnek zenebonás kívánságára tágas útat nyitottak, valóban is okozni tapasztaltattak — szemek előtt forogván az egyházi és világi Előjáróknak: nehogy efféle könyveknek dügleletes mételye szüntelen' messzebb terjedgyen, és több meg több előre gyanakodni's félni nem tudó együgyűeket megveszttegessen, mind a' két részről olly intézetek tétettek, hogy semminémű hitostromló és erkölcsrontó, vagy a' kormányzásnak és köz csendességnek rövidségére válható könyveket, akár itthon kinyomtatni, akár ha másutt kinyomtattak és lopva becsúsztattak volna, valakinek magánál tartani, annál inkább olvasni, különös ok és engedelem nélkül szabad ne legyen. Méltán és bizonynyára: mert az illy könyveknek olvasása által, nem hogy valaki a' hasznos üsmeretekben és az erkölcsösségben gyarapodna, inkább az igaznak csupa látszattyát valóságos igaz gyanánt elfogadni, a' gonoszt pedig irtózás nélkül elméjében forgatni, pirulás nélkül emlegetni, és tartóztatás nélkül elkövetni tanullya.

De ha mindgyárt sem egyházi sem világi tilalom által nem volna is illy veszedelmes könyveknek olvasása illendő korlátok közé szorítva; ezt már maga a' természet törvénnye, melly akárminemű veszedelemnek elkerülését parancsolja, kinekinek általlyában, kiváltképen pedig azoknak, kik habzó szivhajlékonyságokra nézve, hiteket 's erkölcsöket igazán félthetik miatta, valósággal megtiltotta. Nem is mentheti magát senki okosan ama' közönséges kifogással, hogy nincsen olly rossz könyv, mellyből valami jót tanulni nem lehetne; vagy, hogy annak, a' ki valamelly gyanús könyvet csak naggyábúl és tulajdonképen való részvétel nélkül olvas, semmi veszedelemtől nem kell félnie. Mert, ammint zavaros és megvesztegetett kútforrásból tiszta és egészséges vizet meríteni nem lehet: úgy fonák eszű és gonosz szivű íróknak munkáiból helyes és epületes oktatást vallyon kicsoda szedegethet? Azután, ha mérget, kivévén mikor orvosság gyanánt vigyázva vétetik, akárkinek csak kóstolni sem tanácsos: a' botránkoztató könyveknek olvasása legfellyebb azoknak nem annyira ártalmas, kik elegendő készülettel, 's olly szándékból fognak hozzá, hogy felfödözhessék a' benne találkozó balgatagságokat, és ravaszságokat illendőképen meg is czáfolhassák.

6. §.

Kivilágosodván eddig, mi csodás könyvek-től kell akárkinek is, de leginkább a' könnyen elcsábítható ifiúságnak, ha kárát látni nem akarja, szorgalmatosan őrizkednie; az egyenes rend magával hozza, hogy azon könyvek is, melyeket az olvasásra egyebek előtt választani illik, röviden megemlítsessenek. Ezek pedig általlyában háromfélék lehetnek: úgymint szükségesek, vagy hasznosak, vagy gyönyörködtetők. *Szükségeseknek* mondhatni azokat, melyek egyenesen és eszközetlenül az ember' lelki vagy világi boldogságának előmozdítására szolgálnak: a' minéműek valamennyi emberre nézve, a' religyiót és az erkölcstudományt fejtegető munkák; minthogy a' *Bölcsnek* állítása szerint, hiú az embernek akármelly egyéb tudása, hacsak az Istennek és az Istenre ügyelő dolgoknak helyes üsmerete nincsen benne. Ezen kívül pedig, ammint valaki ez vagy amaz állapotra és hivatalra adta magát, azonkép mindeniknek olly könyvek lehetnek szükségesek, melyekben ugyanazon állapotnak 's hivatalnak illendő viselésére czélalkalmas talpigazságok, gyakorlásbéli rendszabások 's útmutatások foglaltatnak: p. o. az egyházi embereknek szükségesek olyanok, melyek az Istentudományról és lelki dolgokról — a' júsítelő 's ügyvédő személyeknek olyanok, melyek a' törvénytudományról — az orvosoknak olyanok, melyek a' nyavalyákról és a' betegeknek gyó

gyításárúl tulajdonképen értekeznek. A' *Hasznosak* közé tovább számlálhatni azokat, melyek ha egyenesen és eszöközetlenül nem is, legalább eszöközösen és mellesleg arra való, hogy általok akárminémű állapotú és hivatalú ember, az észnek és a' szivnek nagyobb csinosodásához jutván, különbféle kötelességeinek ügyesebben és pontosabban megfelelhessen. Illyenek a' többi között az esztudomány-nak (logicának), bölcselkedésnek (metaphysicának), természetvisgálásnak (physicának), hazai és közönséges történetírásnak, nyelvtudomány-nak tárgykönyvei. Végre a' *Gyönyörködtető* könyvekhez nevezet szerint tartoznak a' jobb izlésű és tisztességes foglalatú költeményes munkák, jelesebb útirások, barátságos levelek, tudományos vagy politicabéli újságok, 's több effélék.

Mind a' három említett felekezetű könyvek iránt kettőre méltó leginkább vigyázni. Első az, hogy akárki a' szükséges könyveknek olvasására általlyában több üdőt és nagyobb szorgalmat, mintsem a' hasznosakéra, 's ezekére ismét többet és nagyobbbat, mintsem a' gyönyörködtetőkére fordítson; mert a' könyvekben foglaltt különbféle igazságok 's értelmények (notiones) közül, némellyekben járatlanak lenni, ámbár nem dicséretes, de nem is vétke: egyebeknek nemtudása pedig, azonkívül hogy vétékül tulajdonítandó lehet, legnagyobb zavarodásba és alkalmatlanságba is keverheti

sokszor az embert. Másik az, hogy, a' ki akár-mellyik rendbéli könyveknek helyes megítélésében és válogatásában, saját értelméhez és átlátásához okosan nem bízhatik, — a' mi gyakorta és sokaknál megtörténik — más érettebb eszű, sükeresebb ítéletű és nagyobb tapasztalású férfiakhoz folyamodni, 's tőlök e' végre tanácsot kérni ne vonakodgyon. Így lé-szen, hogy mindenkor nagyobb fogannattal és üdönyereséggel fog olvasni.

7. §.

Nem elég azonban, az olvasni való köny-veket általlyában jól meg tudni egymástúl vá-lasztani; hanem egyszersmind bizonyos *rend-szabásokat*, és illendő *tanulásmódot* is szükséges az olvasásban tartani. Minden egyéb előtt, mivel a' könyvolvasásnak fő és végső czéllya tulajdonképen az, hogy általa az ember a' tu-dósságban és bölcsességben mennél tovább, annál inkább gyarapodgyon: Plinius' és Sene-ca' tanácsa szerint, nem annyira *sok* könyvet, mint könyvekből *sokat* (non multa, sed mul-tum), azaz, nyomosan, elmélkedve, és magára alkalmaztatva kell olvasni. Mert, ammint tes-tiképen nem az ollyannak szolgál legjobban egészsége, a' ki sokat eszik, hanem a' ki, tes-tének természeti minéműségéhez mérsékelvén evését, csak annyi ételt, még pedig jól meg-rágva, vesz magához, a' mennyit gyomra va-lósággal megemészthet 's vérré változtathat,

szintűgy a' léleknek tökéletessége is az olvasás által akkor eszközöltetik meg foganatosan, ha valaki sem egyebet, mintsem eszével felérhet és voltaképen átérthet, sem többet, mintsem gondalattyában rendbe szedhet, és emlékezetében alkalmasint fenntarthat, eggy húzómban nem olvas.

Legalább annyi bizonyos, hogy a' mód nélkül való sok olvasás, értelmesség helyett, melly még is fő alkuja a' tudásnak, csak zavarodását szüli a' képzeteknek, és ama' büszke önnelegendőséget, melly mindenfélebűl valaminek felfogásánntellyességgel megnyugodván, a' szoros vizsgálásnak hidegvérű komorságát útállja, és az igazságnak velejébe való benyomakodást, balgatag oskolabéli kényszerítésnek tartja. Ebbűl pedig közönségesen következik, hogy az ilyen sokat olvasni szeretők, ha nyomos értekezésre jut a' dolog, legottan érzik, sőt nyilván meg is mutattyák elmebéli ügyetlenségeket. Avvagy mi az oka, hogy a' régi tudósok többnyire járatos észszel és fontos itélettel bírtak? Nem azē, hogy kevesebbet olvastak ugyan, de annál többet elmélkedtek, és elmélkedéseknek folyamattyát gyakorlásba venni el nem mulatták? Tudniillik magok akartak gondolkodni, és cselekvéseiknek határozó okai lenni inkább, hogysem másokat, még pedig sokszor nem szinte derekas eszüeket, hagytak volna gondolkodni, és minteggy kezeskedni magok helyett.

8. §.

Minthogy tovább akármelly emberi cselekedetben különös figyelemre méltó a' *szándék*, nem csak azért, hogy tőlle függ leginkább a' cselekedetnek jó vagy rossz, helyes vagy helytelen belső minémősége, hanem azért is, hogy általa alkalmasan kilehet nyomozni, meg lehet határozni azon módokat, mellyek a' felvállalt cselekedetnek szerencsés kimenetelét elősegíteni szokták: illendő, hogy az olvasásra nézve is, minekelőtte hozzá fogjon valaki, szive szerint tudakozza magátul, miért akarja éppen ezt vagy amaszt a' könyvet, 's miért éppen most olvasni? Ugyan is a' válasz, mellyet neki belső érzése adni fog, mind azt, ha bátran és jókor belé kaphatë az olvasásba, mind ama' szempontot, mellybül kiváltképen szükséges az elővett könyvet olvasnia, meg fogja egyenesen ösmertetni vele. Így nevezet szerint, a' ki azért adgya magát az olvasásra, hogy tudományos ösmereteinek körét bővítse, vagy észügyelő elméellességét gyakorollya, nem fog kétség kívül, ha célkövetőleg akar olvasni, e' végre ajtatos vagy szívérzékenyítő könyvet választani: ammint viszontag az olyan, a' ki főképen lelki épülésére szert kíván tenni, ezt, igen fellengő és egyre bölcselkedő tárgyakról irtt könyvekben, annyival inkább csupa gyönyörködtetőkbën, nem fogja keresni.

Megtörténhet néha mindazonáltal, hogy, valamint külömbféle bogarak, sőt egy feleke-

zetűek is, szintazón virágból külömbféle nedvet és táplálékot színak magoknak, úgy azon egy könyvet többféle olvasók, vagy talán éppen azok, kiki saját szándékának vezérlése szerint, többféleképen haszonolhatták. P. o. Tacitus' munkáit máskép fogja olvasni az oskolagyermek, máskép a' Politikus, máskép a' Psychologus, megint máskép a' Belletrista. Az oskolagyermek megelégszik avval, ha Tacitus' tömött deákságát az anyanyelvre fordítani, 's némelly ékeőbb szójárásait feljegyezni tudgya. A' Politikus leginkább olly helyekenn fog mulatozni, a' hol az országlásnak és polgári rendtartásnak különös talpregulái előkerülnek. A' Psychologus, elmellőzvé az oskolai észrevételeket és országláshoz tartozó rendszabásokat, minden jelesebb történetekben csak az embert fogja, lelki minéműségeire nézve, nyomozólag tekintetbe venni. A' Belletrista viszontag Tacitussal, mint szerzővel fogja inkább, mintsem a' tőlle szerzett történetírásnak foglalattyával, magát gyönyörködtetni; egyedül annak szép esztét, és ritka elmekézségét fogja csudálni. Innét vagyon, hogy sokszor ugyanazon könyvről olly igen külömböző az ítélet: mivel tudniillik majdnem mindenik olvasó más meg más szempontból nézi a' dolgot benne, más meg más ítélettel is van közönségesen felfölle. Hogy tehát az olvasásra választott könyvnek valóságos mivoltárúl igaz ítéletet hozhasson valaki, nem elég, annak egész fogla-

lattyát figyelmetesen átolvasnia, hanem azt is, mi adott a' könyvszerzőnek okot az írásra, és mi volt akkor feltett czéllya, ki kell szorgalmatosan nyomoznia: kinyomozhattya pedig, ha a' könyv' elején találtatni szokott Előbeszédet, és az úgy nevezett Bevezetést, olvasatlanúl nem hagyja.

9. §.

Megkivántatik ezenfelül az olvasóban, a' végre, hogy haszonnal űzhesse az olvasást, a' *tanítékonyság* 's akárminémű *előítélettől való menekedés*. Az első azt hozza magával, hogy a' ki olvasni akar, azért olvasson, hogy valóban megtudhassa, bizonyos dologról mit beszéllenek, mit ítélték 's hogyan okoskodtak mások, megtudván pedig ezeket, és saját tapasztalásával, ítéletével 's okoskodásával öszvetartván, ha ollyasra akad, a' mihez eddig jól nem értett, vagy a' miben valamennyire bizonytalankodott, vagy a' miről hibásan vélekedett, azt önkint elfogadni, és hasznára fordítani, ne tartsa szégyennek. Ellenkezik tehát az igaz és dicséretes tanítékonyság amaz alacsony szolgálj majmozással, melly maga nyomozni nem mervén, az idegen tekintetnek egész hódolással enged, és akármeddig hihetetlen állításnak is, csak hogy a' szorgalmatos vizsgálásnak alkalmatlanságátúl megmenekedgyen, vaktában hitelt ad. Erről írja Cicero (*de nat. deor. l. 1. c. 5. 10.*): „Az okoskodásban nem annyira a' szerzőket, mint az ok' értékeit kell keresni. Sőt

azoknak, kik tanulni akarnak, többnyire árt a' tanítónak tekintete; mert megszűnván önön ítélő tehetségekkel élni, mindenre, a' mit attúl, ki hiteles előttük, megválasztva látnak, könnyen hajlanak. Azért nem hagyhatom helyben, a' mit Pythágorás' tanítvánnyairól értettem: kik, ammint mondgyák, a' vetekedés közben valamit vitatván, mikor ennek okáért kérdeztettek, azt szokták felelni: *Ő maga mon-dotta; ő maga pedig, Pythágorás vala.*"

Az *előítéletnek* hasonlóképen az olvasóra nézve majdnem mindenkor czélellező következése lévén — úgymint a' melly gátot vet a' vizsgálódó észnek, hogy igaz értékét valamelly dolognak, vagy állításnak voltaképen át ne láthassa, érdemképen meg ne bűcsülhesse — azt egészen félre kell tenni; és egyenes szívvvel, nem arra, mit ígér a' könyvnek szerzője, vagy mit remélhetni tőle, hanem mikép tellyesíti ígérletét, az az, mennyire igazak állításai, és bizonyító okai mennyit nyomnak, leginkább kell ügyelni. Minekokáért, a' melly könyvről valaki előre magával elhitette, hogy csekély értékű vagy kellemetlen érdeklésű a' tárgya; következőleg hogy igen keveset, vagy semmit sem tanulhat, kedve szerint belőlle, jobb, hogy azt ne is olvassa. Külömben illyes felőlle ejtett üdőtlen bal ítélete mellett, "a' benne lelhető legnyomosabb igazságok, leghelyesebb észre-vételek 's okoskodások, reá nézve, a' szántó földben elrejtett kincs gyanánt, mellyet ott

senki sem keres, nem is gyanít, haszontalanok maradnának: valamint viszontag az előre igen deréknek gondolt könyvben olly különösségek is képzeltethetnek, mellyek ott semmikép jelen nincsenek.

10. §.

Az olvasásban *jó rendet* is kell tartani, még pedig, mind az olvasni való könyvekre, mind az olvasás módgyára, mind az üdőre nézve. A' mi a' könyveket illeti: azonkívül hogy, a' fellyebb (6 §.) említett javasítás szerint, a' szükségesekek a' hasznosokhoz, 's ezeknek megint a' gyönyörködtetőkhöz képest, elsőséget kell engedni, még az egyféléből sem tanácsos mindent, a' mi eszébe jut az embernek, vagy történetből kezébe akad, össze vissza olvasni, és egyik tárgyról a' másikra, melly az előbbenivel tán semmi összefüggésben sincsen, lepke módra minteggy átrepdesni. Sőt, a' jó rend azt kívánja, hogy bizonyos felvett tárgyról, vagy tudományról, elsőben olly könyvek olvastassanak, mellyek a' többi efféléknek megértésére alkalmatosan elkészítik az elmét, 's mellyek emezekre némünémű világosságot árasztanak; következőleg hogy a' könnyebb észfogásúakkal az olvasást el kell kezdeni, 's így lassankint átlépni olyanokra, mellyek mélyebben fejtegetik a dolgot, 's ugyanazért nehezebben is érthetők lenni szoktak.

Szintúgy az olvasásnak módgyára nézve szükséges, hogy a' mennyire csak kitelik va-

lakitúl, egy végben olvassa el azon munkákat, mellyek ugyanazon tudományról íratnak, 's egyféle tárgyhöz tartoznak. Ez, nem csak megcsökkenti a' gondolatoknak összefüggő egységét, hanem az emlékező tehetséget is nagyon elősegíti az emberben; minthogy általa minden rokony gondolatok és tárgyadományok szorosabban összefüggesztetnek, az elmébe mélyebben benyomódnak, és több oda való képszövetkezések 's képzetújítások támadnak: ha kivált olyan nevezetesebb mondások vagy igazságok, mellyek egyik vagy másik efféle könyvben az először olvasáskor elegendőképen észre nem vétettek, és így a' gondolatoknak valóságos tárgyaivá nem válhattak, több ízben is elolvasatnak. Valamint pedig, ellenkező tekintetből, nem kevés hátramaradást okoz a' tanulásban, az igen sokféle munkáknak elegyes olvasása; a' hol egyik tárgynak nyomadéka a' másikat nagyon meggyengíteni, vagy egészen eltüntetni szokta: úgy az egyfélének gyakorta való félbeszakasztása is kár nélkül ritkán vagyon; minthogy ilyenkor az észképek' sora hirtelen szétbomolván, ezt igen nehéz azután ismét helyre állítani, 's illendőképen folytatni. Sőt gyakran megtörténhet, hogy a' legfelségesebb gondolatok, mellyek az elmében már kifejtődni kezdettek, illy félbeszakasztás által zsengéjekben megfőjlatnak, 's tán örökre elenyésznek.

Vége a' rendkövető olvasás abban is áll, ha annak üdejében gyakoroltatik. Legalkalmasabb üdőnek látszanak pedig, valamint egyéb észbéli munkára, úgy különösen a' fontosabb tárgyú könyveknek figyelmetes olvasására, a' reggeli vagy estvéli órák: mert reggel, a' gondolkodó erő az éjjeli nyugalom által megújulván, kevés fáradsággal többre mehet az ember, mint egyébkor kettőztetett iparkodással, ama' régi közmondás szerint: *Aurora musis Amica*. Estve nem külömben azért jó olvasni, mivel az ételemésztés a' gyomorban akkor már véghez menvén, 's így az agyvelőben összegyűlő vékony inacsáknak is szökő ereje frissebb mozgásba jövén, nagyobb készséget nyer az elme értő tehetségének gyakorlására. Ellenben, sem mindgyárt ebéd után, sem vacsora után nem esik jól az olyan könyveknek olvasása, mellyek nagy erőlködést 's állandó figyelmetességet kívánnak. Mert ez által meggátoltatván a' gyomor természetes munkálkodásában, az egészség is már nagyobb már kisebb mértékben elgyengül. A' lefekvés előtt különösen azt szokta a' mély gondolkodás okozni, hogy miatta az ember sokáig nem tud aludni; vagy ha utóllýára nagynehezen elalszik is, avval, a' miről ébren gondolkodott, álmában szüntelenül bajlódik.

11. §.

Mivel hogy nincs regula kivétel nélkül, az imént javaslott rendhez is, mellyet az ol-

vasásra nézve általlyában követni szükséges, nem kell olly szorosan és félénken magát szabni az embernek, hogy tőlle, a' környülállásoknak minéműségéhez képest, egy keveset eltávozni, és az igen fontos vagy komor munkák mellett néha könnyű 's vidám tárgyúakat is olvasgatni ne akarjon. Ugyan is, a' munkának illyes változtatása, azonnkivül, hogy elűzi az únalmat, melly az egyformaságbúl támadni szokott, és a' kábúlástúl, búsongástúl, csüggedéstúl megmenti az elmét, fel is éleszti ennek lankadtságát, 's új erőt ad neki, mellynél fogva nehezebb munkákban ismét, jó kedvel és egész készséggel foglalatoskodhasson. És ezen változtatásnak leginkább akkor van helye, midőn valaki mélyebb gondolkodásra, és elvont tárgyakról való állhatatos elmélkedésre alkalmatlannak érzi magát; vagy midőn észre veszi, hogy a' tanulásban fáradni kezd elméje 's fogy-ni ereje: mert a' lelket munkára kényszeríteni nem lehet; vagy ha kényszeríteni akarjuk, a' mellett hogy egészségünkben kárt teszünk, idomatlan középszerűségnél többre nem igen vihetjük ilyenkor a' dolgot.

Nem elég pedig az elmefárasztó könyveknek olvasását, szükséges enyhülés végett, koronkint másfélékkal felcserélni, vagy néha beszéllgetéssel, néha sétálással, néha kézi foglalatossággal magát felvidámítani; hanem azonn is kell iparkodni, hogy, a' melly sükeres gondolatokba az előbbeni olvasás közben valaki

nagyon belé volt merülve, azok pihenő óráiban is erőt ne vegyenek rajta, és az elmeújulást ne akadályoztassák benne. Minekokáért, ha mulatságos könyvekkel akar magánn tágitani, erre a' nevezetesebb útrajzolások és életírások, más effélékkel (6 §.) neki legjobb szolgálatot fognak tenni: ha az említett szándék-ból másokkal beszédbe ereszkedik; vigyázzon minden szavára, 's amazokét is viszonttag egész figyelmetességgel hallgassa; ha magányosan járdogál; olly tárgyakra függessze kíváltképen eszét, mellyek őtet hathatósan és kellemetesen (de nem ám vétkesen) érdekleni képesek: ha kézi munkában foglalatoskodik; ezt ne tsak bibelődve és látszatra, hanem mennél nagyobb szorgalommal és pontossággal vigye végbe. Igen alkalmas elmevidámító eszköz azonfelül a' musika is, ollyanokra nézve tudniillik, a' kik benne járatosak, vagy hallására szert tehetnek.

Eggyáltallyában pedig mivel az előbb dicserтт rendtartás, csak előmozdító eszköz arra, hogy az ember akármelly ügyekezeteiben, következőleg az olvasásban is, kívánatos előmenetelt tegyen; ok nélkül azt ugyan el nem kell mellőzni, de egyszersmind hozzá sem kell magát senkinek olly szorosan kötni, hogy akkor is, midőn illendő szabadsággal élhet, önképen annak rabja legyen. Azután, mivel a' mulatságos dolgoknak tulajdon czéllya nem egyéb, hanem hogy a' fáradságos munkátúl eltikkadó emberi testnek vagy léleknek új erőt 's eleven-

séget szerezzenek: igen fonákul és czélellen-
zőleg cselekszenek mind azok, kik a' gyönyör-
ködtető könyveknek olvasását, mellyhez csak
ollykor és mellesleg kellene folyamodniok, fő
foglalatosság gyanánt üzik, 's legszebb üdeje-
ket avval vesztegetik. De még tetemesebb hi-
bát követnek el, kik, a' mostan uralkodó bal-
szokás szerint, a' könyvolvasással többnyire
csak érzésügyelő ízléseknek kisímítésát, vagy
legfellyebb értelemillető ösmereteknek gyara-
pítását arányozzák, szíveknek pedig, az az,
vágyó tehetségeknek nemesítését, holott ki-
váltkép ettől függ az embernek tulajdon méltó-
sága és igaz boldogsága, a' mellett majdnem
egészen elhenyélik!

12. §.

Még egynehány észrevételek és rendszabá-
sok vannak hátra, mellyeket szem előtt tartani,
és gyakorlás által létesíteni, szükséges, a' végre
hogy a' könyvolvasásból valaki magának igaz
és állandó hasznót szerezhessen. Első az, hogy
midőn az ember olvasni kezd, akárminémű
gondgyaiból magát előbb kifejteni, és minden
kedvetlenséget vagy másféle háborodásait a'
szívnek magától eltávoztatni ügyekezvén, el-
méjét jól öszveszedgye, és mondásonkint, sőt
szavankint a' könyvszerzőt nyomban követvén,
szorgalmatosan vizsgálja, mi különös vagy kö-
zönséges, mi fellengő vagy alávaló, mi új vagy
rég fordúl elő állításaiban: a' hol kiváltképen

arra kell vigyázni, hogy az előadásnak bájoló kellemetessége az elmét el ne csábítsa, és a' csendesen vizsgálódó észet is maga' részére ne hódítsa. *) Nem kell tehát gyorsabban olvasnunk, mintsem gondolkodni tudunk; 's nem kell egy könyvet is jól átolvasottnak tartanunk, ha a' benne foglaltt okoskodásokat vagy téteményes dolgokat mindenkép ki nem tanultuk, fejünkbe velősen nem oltottuk, és ebbéli foglalatosságunknak okozattyárul magunknak vagy másoknak elégitő számot adni képesek nem vagyunk.

Így nevezet szerint a' *tudományépületes* (Systematicus) munkákban, kötelessége az olvasónak, ama' fő okot, mellyen a' szerző' állításainak és következtetéseinek erőssége, mint talpfalonn nyugszik, szorgalmasan kinyomozni és megválasztani; netalán a hitető agyaskodástúl elfoglaltatván elméje, próbáltt igazságnak vegye, a' mi sükeretlen talpokonn épülvén, a' szoros próbát ki nem állja. A' mi pedig különösen a' *bölcselkedő munkákat* illeti: ezeket az észtudománynak (logicának) regulái szerint kell megitélni. Tehát a' kérdékeny és visszás tárgyakban, nem kell, bármelly szépen hangzó

---

*) Lásd 1824-ben Pestenn a' K. M. Universitas be-tűlivel, Deákul és Magyarul kiadott illy homlok-írasú munkácskámát: *A' társaságos életet jól el-itézni tanító politika - erkölcsi Rendszabások*; nevezet szerint 264. és 265. szám alatt.

és igaznak látszó vitatását a' szerzőnek helyben hagyni előbb, míglen az ellenfélnek okai részrehajlás nélkül meg nem vizsgáltattak, 's helyteleneknek nem találtattak. Ámde viszont, minekutánna már valamelly fontos tárgyról, a' tudósoknak egy értelmű bizonyítása szerint, legjobb 's leghelyesebb munkák átolvastattak, az olyanokat sem árt vizsgálat alá venni, mellyek szintazon tárgy iránt nehezen hihető, és a' közönséges itélettel meg nem egyező gondolatokat foglalnak magokban: mert, azonnkivül hogy az ellenkező dolgokból, ha egymással össze tartatnak, jobban kitünik az igazság; találkozhatnak köztök olly állítások, mellyek mindekkoráig helyteleneknek csak megrögzött előítéletből tartattak, szabad elméjű és pártatlan ítéletű nyomozás után pedig egészen más formát mutatnak. Tovább, mivel az értelemhatározástúl, avagy mivoltkorlátozástúl (logikai definitiotúl) igen sok függ: úgy mint a' mellyre nem ritkán egész értekezések és beszédfolyamatok, természetes következtetések gyanánt, építetnek; minekelőtte valaki az illyes folytatott mondásoknak vizsgálásába ereszkedgyen, tudnia, 's e' végre jól kitanúlnia kell, megvannak-e a' rendkövető mivoltkorlátozásnak minden tulajdonságai benne? A' történetírásbeli tudósításokra nézve hasonlóképen azt kell szemesen megvizsgálni, micsodások ezeknek kútforrásai? Lehet-e nekik bátor-ságosan hitelt adni? és hogy ha nem, miért nem?

Egyébaránt pedig akármiféle tudományt akar is valaki könyvekből tanulni, leghelyesebben fog cselekedni, ha e' végre először azon tudománynak talpészfogásait, talpállításait, felosztásait és rövid foglalattyait, valamelly ügyes tanítótól szerzett oskolakönyvből jól megtanulja, átvisgállja, és öszveköttőleg eszében forgatja. Ez meglévén, bátran ebbéli nagyobb munkákra is vetheti fejét; és csak azután olvashatja foganatosan az illy tudománynak rideg tárgyairól írtt jelesebb értekezéseket, fejtegetéseket 's ellenvítatásokat; nem csak az új szabásúakat pedig, hanem a' régieket is; nem csak a' honi vagy egyyenlő hitű, hanem az idegen nemzetbéli vagy különhitű írókét is.

Nem tagadhatni ugyan, hogy az illyen rendes olvasáshoz sok üdő, nagy türelem, és állhatatos serénység kívántatik: de hisz ezt mind bőven kipótollja 's helyre hozza azon semmiféle más örömmel öszvehasonlítható elmegyönyör, mellyet az efféle olvasás okozhat az embernek, ha általa mindég tanúltabbnak 's jobbnak érzi magát; midőn az, a' mit illy móddal idegen kútfőkből meregetett, jótévőleg saját elméjébe lassan lassan átszivárog. Ezenkívül, mennél inkább gyarapodik valaki az ösmeretekben, 's mennél többet gyokorollja magát az olvasásban és elmélkedésben, annál nagyobb készséget is nyer, hogy üdővel a' legvastagabb területű 's legelvonttabb észfogású munkákat, minden akadék nélkül, csudálatos gyorsasággal átolvashassa.

13. §.

Mit használ végre a' tudományoknak bármely gazdag kincseit az olvasás által magának beszerezni, ha ezeknek állandó birtokában meg nem lehet maradni? Pedig a' tapasztalás elegendőképen meggyőzhet akárkit is arról, hogy, ammint egy felül külömbféle tudománybéli ösmeretek eszünknek tárházába apródonként összegyűjtetnek 's ottan helyet foglalni látszanak, úgy más felül az ekkint szaporodó új észfogások, hacsak a' régiekkel jól össze nem függesztyük őket, vagy másféle alkalmas módok 's eszközök által a' dolgonn nem segítünk, ezeket könnyen kimozdíttják helyekből, és egymás után elfelejtetik velünk. Kiki láttya tehát, melly szükséges azon módokkal és eszközökkel, mellyek által az emlékezetet kiművelni és tökéletesíteni lehessen, igazán megösmernedni, és szorgalmasan élni.

Először ugyan arra, hogy valaki mind azon észképeket, mellyek valaha emlékezetében megfordúltak, mihelyt neki tetszik, legottan megújíthassa, legtöbbet tesz, ha az olvasott dolgokat jól fejébe veszi, és, legalább mivolti részekre nézve, magában többször könyv nélkül elmondgya; kivált ha mig illyenkor az emlékezetet egyéb tehetségeivel is a' léleknek össze-függőleg gyakorollya, ama' külömbféleségeket, részképzeteket és jegyeket, mellyek az előbbeni észfogásokban talán csak homályosan és

zavarosan gondoltattak, újra feltagolván, és egymással öszve hasonlítván.

Azonban, mivel az emlékezetet sokféle észképekkel 's ezeknek rendbeszedésével nagyon terhelni sem tanácsos, nehogy különben ez által az emlékezet meggyengítessen, vagy más lelki tehetség, különösen a' gondolkodó erő, mellette rövidséget szenvedgyen: a' figyelmetes olvasás, és szorgalmatos visszaügyelésel való gyakrabbi elmélkedés, nem mindenkor elegendő mód és eszköz az olvasott dolgoknak emlékezetünkben való fenntartására 's megörökítésére; hanem azonfelül, ha maradandó haszonnal olvasni, és egyszersmind emlékeztünket is kímélni akarjuk, szükséges, hogy a' nevezetesebb gondolatokat és téteményes dolgokat: mellyek az olvasás közben főkép érdeklenek bennünket, és emlékezetre méltóknak lenni látszanak, szorgalmatosan kisedegessük és különös jegyzőkönyvbe felírjuk. Ammint már az öregebb Plinius cselekedett: kirül írja az ifiabb Plinius (ep. 5, c. 5, 10.) hogy valahányszor könyveket olvasott, mindenkor jegyzéseket és kivonásokat csinált belőlök.

Ugyan is ilyen kivonás és feljegyezgetés nélkül, a' leghivebb 's legtartósabb emlékeztű emberrel is könnyen megtörténhet, hogy, több esztendő múlva, sőt még előbb is, a' tőle átolvasott könyvekből, néhány zavartt képzeteken kívül, más alig jút eszébe. Legalább a' dolognak mivoltárúl úgy meg nem fog emlé-

kezni, hogy, mikor kellene, a' könyvszerzőnek mondásait és bizonyságait voltaképen elő tudná hozni: holott csak néhány szónak is kihagyása vagy változtatása más értelmet 's más fordulást adhat az egész dolognak, mellyrűl van a' kérdés. De tovább az illy kivonásnak és feljegyezgetésnek még az a' különös haszna is vagyon, hogy az olvasó, ki talán a' tárgyúl vett könyvet szédelgő és tétovázó elmével átforgatta volna, ekkint bizonyos korlátok közé szorítatik, és állandó figyelmetességre mintegy kényszerítetik; vagy ha más valakitől kölczönözte a' könyvet, a' nélkül, hogy többé rászorúllyon, mindgyárt azután vissza adhatya a' tulajdonosnak.

14. §.

Lássuk már most határozólag az előbb említett *kivonásnak* és *feljegyezgetésnek* czélalkalmas *módgyát* is. Itt leginkább három kérdés támadhat: mit? mikor? és hogyan kell kijegyezni? Az elsőt, avvagy magát a' kijegyezni való dolgot, tulajdonképen az olvasónak rideg szándéka, gondolkodásmódgya, és észbéli csínosodásban ekkoráig tett előmenetele szokta megválasztani: mert, a' melly bölcs mondások, észrevételek, okoskodások az egyik olvasó előtt egészen újaknak, különöseknek 's emlékezetre méltóknak tetszenek, a' másik talán azokat, mint közönséges és régtől fogva ösmeretes gondolatokat, fel sem veszi, vagy legalább, hogy

jegyzéseket csinallyon belőlők, szükségtelennek tartya. Mindazonáltal olly tárgyak is adhatták, kiváltkép a' történetes tudományokban, némellykor elő magokat, mellyek, ha úgy, ammint kellene, még tudva nem voltak, mindenkép megérdemlik, hogy akárkitül is feljegyeztessenek. Sőt másféle tudományokrúl írt könyvekre nézve hasonlóképen, nem lévén olly éles eszü, bő tudományú és nagy tapasztalású ember, a' ki mindent jól értsen, és másoktól semmit már ne tanulhasson; ott is lehet sokszor a' kijegyezgetésnek helye, a' hol ezt előre senki sem gyanította volna. Rövideden: mind azt, hogyha nem szükséges, de még is hasznos, az olvasott könyvekből kiszedegetni és feljegyezni, a' mit kár volna elfelejteni.

A' másik két kérdést egybefoglalólag — mikor, és hogyan esik meg legalkalmasabban a' kijegyezgetés? különösebben és pontosabban lehet, kell is, megválasztani. Tudni illik üdőtlenül és helyes rend nélkül vinné valaki e' dolgot végbe, ha mindgyárt, mihelyt az olvasás közben valamelly kiváltkép jelesnek látszó mondasra vagy állításra akad, ezt jegyzőkönyvébe felírná; mert ez által figyelmetességét, melly az értelmes olvasásra leginkább szükséges, könnyen megzavarná, és elmélkedésének rendes folyamattját, melly nélkül nem külömben keveset ér az olvasás, nagyon megakadályoztatná. Mindennek van bizonyos és alkalmas üdeje: más illik az olva-

sásra, más a' kijegyezgetésre; és ezen utólsóra legjobb az olyan üdőt fordítani, mikor magát valaki nehezebb és elmélkedéssel járó munkára éppen alkalmatlannak 's kedvetlennek érzi. Hogy pedig ilyenkor a' kijegyezgetés mennél kevesebb fáradsággal és üdővesztéssel megtörténnyen, azonnal, hogy valamelly könyvet olvasni kezd valaki, tartson egy levélke fejr papírost készen; írja egykét szóval felül reá a' könyv' nevét, és, ha több kötetből áll a' munka, a' kötet' számbetűjét is; nehogy véletlenül elcserélődvén az illy papíroskák, kétséges legyen, mellyik hová tartozik. Azután vegyen elő egy óntollat, és minden nevezetes helynél csinállyon vele a' könyv' leveléknek szélén egy kisdéd 's könnyen kitörülhető pontocskát; a' papírosra pedig jegyezze fel, mellyik levél oldalán van az a' hely, mellyet a' könyvben pontocskával megbélyegezett, 's folytassa tovább az olvasást, még újra ilyen kijegyezni való helyet nem vesz észre; melly alkalmatossággal az előbbeni cselekvésmódot mindannyiszor ismétellye.

Vége lévén a' könyv' olvasásának, és az említett papíroskára való jegyezgetésnek, új vizgálat alá kell sorjában venni az előre megbélyegezett helyeket, és, ha ekkor is leírásra valóknak találtnak, egymás után le kell írni; még pedig vagy a' könyvszerzőnek tulajdon szavaival, mikor ezeknek minéműségétől 's öszve alkotásától függ majd nem egész nyomo-

déka és csínossága valamelly előadásnak, vagy csak rövid foglalatban; de úgy mindazonáltal, hogy a' dolognak értelme hüven ki legyen fejezve, egészen ki legyen mérítve: melly által azt nyeri egyszersmind az ember, hogy értő 's ítélő tehetségét alkalmasan gyakorolhattya, és az illy munkát egy könnyen meg nem únnya. Hová kell pedig, és micsodás renddel a' kíválogatott mondásokat, vagy rövid foglalattyát valamelly fontos értekezésnek leírni, az olvasónak kényyére vagyon hagyva. Némellyek ugyan azt javasollyák, hogy elejénte minden rideg tárgybeli kivonások különös levelekre irattassanak, és mikor üdőjártával már jó nagy csomóra szaporottak az illyképen beírt levelek, akkor soroztassanak, a' rideg tárgyaknak betürendgye szerint, öszve, és hogy ismét egymástúl el ne szélledgyenek, külön nyalábocskákba bekötve tartassanak, de, mivel az illyen rendtartás, akármelly helyes és czélalkalmas is magában, leginkább csak olyanoknak való, kik a' tudományokat hivatalbúl gyakorollyák, és könyvszerzésre készítik el magokat; egyebekre nézve, kik az olvasásban annyi üdőt nem tölthetnek, 's a' mellett csak önnön emlékezeteknek gyámolítása végett jegyezgetnek, elég lessz talán, egy vagy két jegyzőkönyvbe folyvást beírni ama' nevezetesebb tárgyadományokat, mellyeket az üdőnkint olvasott könyvekből kiszedegettek. Csakhogy ekkor is egygyáltallyában szükséges, a' jegyzőkönyv'

szélére, minden rideg kivonatnál, ennek rövid foglalattyát néhány szóval értelmesen és pontosan kitenni, ezenkívül pedig a' kivontt darabnak végén feljegyzeni homlokírását azon könyvnek, mellyből a' kivontt darab kölcsönöztetett, valamint a' könyv kiadásának helyét, esztendejét, kötettyének 's oldalának számát is, hogy mind ezekre, mikor megkívántatik, egyenesen rá - akadni 's hivatkozni lehessen.

Már illy móddal ha gyakoroltatik a' jelesebb könyveknek olvasása, hogy nem bíztatik a' szerencsére egyedül, maradé, és mi marad belőlle az emlékezetben, hanem a' szorgalmas jegyezgetés is hozzá járul: kiki elégedéssel tapasztalni fogja ebbéli ügyekezetének kívántt foganattyát. Tudni illik, azonnkivül hogy ekképen nem szükséges az egyszer olvasott könyvet egészen újra átvisgálni, 's még akkor is bizonytalankodni, nem kerülte-é talán el valamelly fontosabb dolog figyelmetességünket? kezünkben lévén a' java és veleje azon könyveknek, mellyeket így haszonoltunk, nállok nélkül ezután tellyességgel ellehetünk. A' mi több: efféle válogatott gondolatoknak és történetes dolgoknak gyűjteménnyé, midőn más foglalatosságoktól szabad óráinkban át-megyünk rajta, külömbféle új gondolatokra, elmélkedésekre, okoskodásokra ad vagy bizonyosan adhat alkalmatosságot.

A' könyvolvasásról mostan czikkelyenkint előterjesztett intések, javaslások és útasítások, akárminémű könyveket általlyában illetvén, nagyobb részént a' *szent Írásra* is, melly haladólag *Bibliának*, azaz, könyvnek neveztetik, alkalmaztathatók ugyan: de, mivel ez, mind Isteni tekintetére, mind felséges tárgyára és intézetére, mind régiségére nézve, egyéb könyvektől igen sokat különbözz; eggy úttal, azoknak kedvéért, kik a' *szent Írás* fejtegetésének rendes tudományában járatlanok, azonban még is e' *szent könyvnek* olvasásátul éppen nem idegenek; hogy valóságos lelki hasznót vehessenek belőlle, az iránt néhány különös jegyzést és gyakorlásügyelő regulát, mellyeket mindég szem előtt tartani és tekintetbe venni szükséges, ide szerkeztetni, jónak, alkalmasnak látszott.

Minden egyéb előtt annak, a' ki a' *szent Írást* (értvén az egyházi lajstromba iktatott ó és új szövetségbéli *szent könyveket*) valóságos lelki haszonnal kívánja olvasni, ugyanazon *szent Írásnak* akárminémű könyvek felett való elsőségéről és méltóságáról meg kell voltaképen győzve lenni. Meggyőzheti pedig erről általlyában kiki magát, ha jól meggondollya, hogy eme' *szent könyvekben* feljegyzett dolgok vagy igazságok közül eggy sem találkozik, melly az emberi kénynek 's elmésségnek szüleménnye volna; hanem hogy mind azokat az Istentől

ihlett férjfiak, a' szent Léleknek késztetése és vezérlése szerint, foglalták írásba. (2. Pét. 1, 20. 21.)

Meg fog tovább kiki ezen észgyőzésében erősödni, ha a' szent Írásnak tárgyával is meg fog bővebben ösmerkedni. Mert, kivéven az előadásnak és írásmódnak édesgető kellemességét, mellytől, nem mindenütt ugyan, de többnyire még is, mint csupa mellék dologtúl, szántsándékkal tartóztatták a' szent Írók magokat (1 Kor. 2, 4. — 2. Pét. 1, 16); mellyik könyv az, mellyben eme' tulajdonságok mind megvolnának: az erő, igazság, felség, tellyessége és sükeressége az ösmereteknek, eleven ábrázolása a' külső és belső világnak, és főképen ama' szembetünő sугára az Isten-ségnek, melly mindenik oktató mondásban új tökéletességre mutat ösvényt, vagy felbuzdítja az elmét? Már pedig efféle külömböztető jeleit emlegeti sz. Pál Apostol már azon ó testamentombéli Írásoknak is, mellyek azon üdőkörben ösmeretesek voltak, hogy tudni illik hasznosak a' tanításra, a' tévelygésnek felfüdüzésére és megigazítására, a' jámborságban való helyes oktatásra, melly által tökéletes legyen az istenfélő ember, és minden jó cselekedetre alkalmas (2 Tim. 16, 17). Mennyivel inkább lehetnek tehát még böcsüsek a' Keresztények előtt az új testamentombéli szent könyvek, úgymint szintannyi állandó és csalhatatlan kútforrások, mellyekből religióbéli

ösmereteik legfőképen merítetnek? Ugyan is, a' négy *Evangyéliomból* különösen megtanulhatni Jézus Krisztusnak, mint szentséges religiónk isteni Szerzőjének, nevezetesebb tanításait és tétéménnyeit; az *Apostolok' cselekedeteiben* előterjesztetnek Krisztus' első követőinek, és nevezet szerint az Apostoli hivatalban kiváltkép serénykedő Pálnak, külömbféle emlékezetre méltó esetei; a' mindgyárt azután következő *levelei* a' most említett Apostolnak, s' néhány tisztársainak, ámbár igen változó környüállásokban, és külömböző községekhez, vagy rideg személyekhez íratlak, még is, nem csak az evangyéliomi tanításnak megvilágosítására sokat használnak, hanem egyébaránt is mindenkép fontos, szent, és tanúsággal tellyes igazságokat foglalnak magokban. Végre, szent Jánosnak *titoklátása*, ammint neve is mutatya, nagy részént homályos értelmű ugyan, de azért még is üdvözséges oktatások nélkül éppen nem szűkölködik.

Illy nagy eredeti méltósága, és az embernek tökéletesítésére szolgáló jeles tárgybeli minéműsége a' szent Írásnak, megérdemli valóban, hogy ezt minden igaz keresztény, ne csak úgy mint más akármelly derék világi könyvet, hanem különös készülettel és tellyes megfontolással olvassa. Példát mutattak ebben a' hajdani jámbor keresztények, kik közül sokan — mivel a' szent Írást úgy tekintették, és pedig méltán, mint a' felséges Úr Istennek

az ő teremtményéhez intézett levelét, melyben a' világ' bölcseitől és tudóssaitól elrejtett örök bölcsességének, és mennyei gondviselésének titkait, engedelmes és tanítékony híveivel megösmertetni (Mát. 11, 25), és azon igaz utat, mellyenn akárki az örök boldogsághoz juthat, sőt még e' földön is jól és boldogul élhet, világosan megmutatni (Ján. 14, 6) akarta — olly nagy tisztelettel viseltettek iránta, hogy nem mertek előbb csak hozzá is nyúlni, még kezeiket meg nem mosták; és, mikor azt magok olvasták, közönségesen megcsókolták, mikor pedig másoktól olvastatni hallották, a' férjfiak mindenkor süvegeket levették, és az asszonyok fejeket befödtek; mások azt térgyenn állva hallgatták. Sőt mai napig is tart ama' régi szent szokás — melly vajha most pusztá szokás ne légyen! — hogy a' nyilvánvaló isteni szolgálat alatt, az Evangyéliomnak olvasásakor mindnyájan a' hívek, kik jelen vannak, ülőhelyekből tiszteletnek okáért felkelnek, és az esküvés közben is ollykor az evangyéliomkönyvet újjaikkal érintik, annak jelentésére tudni illik, hogy akkor bizonyoságil híják a' legfőbb igazságot.

Vannak ugyan, kiknek a' szent Írásban majd az előadás' módgyának egygyűsége, és némelly kifejezéseknek idomatlansága nem tetszik, majd maga a' dolog felette homályosnak, vagy éppen érthetetlennek látszik; kik is ezzel mentegetik magokat, hogy annak olvasását olly

igen röstelik. Ámde meg kellene gondolniok, hogy a' beszédnek fellengősege, és szorgalommal keresett csínossága, semmikép sem kíváztatik meg olly könyvben, mellynek fő czéllya az, hogy a' szükséges ösmeretekre tanítsa, és erkölcseire nézve megjobbítsa az olvasót. Avagy kívánnyaë valaki az orvostúl, hogy a' gyógyító szereknek rendelésében ékes írásmóddal éllyen? vagy az ügyvédlőtúl, hogy törvénykezésbéli bizonyításaiban és feleleteiben, a' nyelvnek tisztasága ellen semmi legkisebb hibát is el ne kövessen? Inkább már Seneca, jóllehet maga valamennyire duzmadtabb deak-sággal szokott némellykor élni, még is azt meri állítani, hogy, a' kinek igen gondosan és csínosan öszve látszik szerkeztetve lenni beszédgye, arról egyszersmind tudni lehet, hogy kicsinységekben foglalatoskodni szeret elméje. A' nagy elme szorgalmatlanabban beszéll, és látrabban. Akármit mond, nagyobb bizodalom vagy on benne mint szorgalom. Hasonlóképen a' szónoki tudománynak fő mestere, Cicero, szinte hibának tulajdonította, ha nyomos dolgok kényes beszéddel adatnak elő. Azonban, ha a' szent Írásban olly ékesenszóllást keres valaki, melly nem csupán csak gyönyörködtetni akar, hanem főképen oda czéloz, hogy az olvasónak eszét az eddig át nem látott igaznak elfogadására, és szívét a' hibásan megvetett jónak tellyesítésére birja, és szinte elragadgya; vagy hogy a' sok bajjal, aggódással,

viszontagsággal küszködő elmét lecsillapítsa és megnyugosztallya — ilyenre ottan, csak igaz foganhatósága legyen, számtalan helyekenn akadhat; mert az Apostolnak bizonyítása szerint: *A mik (a' szent könyvekben) felirattak, a' mi oktatásunkra íratlak fel, hogy a' békeséges tűrés által, és az írásoknak vigasztalása által, reménységünk legyen* (Rom 15, 4).

Azt tovább, hogy a' szent Írásban helyelközzel homályos és nehezen érthető mondások találhatnak, nem lehet tagadni, de csudálni sem, ha jól tekintetbe vétetik, hogy a' szent Írásbéli könyvek nem mind azon egy üdőben, hanem több ezer esztendő alatt, sokféle jámbor és szent életű férjfiaktúl, kik közül mindeniknek az írásra különös indító oka és feltett czéllya volt, részenként szereztettek: melly üdőközben a' nyelvek, szokások, erkölcsök, észképzetek, és helységek természet szerint nagyon megváltozván, az értelmességre nézve szükségképen külömbféle nehézségeknek kellett támadniok. Ugyan is, ha már olly könyvben, melly csak egynehány század előtt saját élő nyelvünkön készítettett, mai üdőben, nem egészen világos minden; sőt ha már egy levél, mellyet nem rég írt valaki, érthetetlen előttünk, ha, kitül 's kinek íratott, bizonyosan nem tudgyuk, vagy azon arányzásokat és szófordulatokat, mellyek benne előkerülnek, elegendőképen nem ösmerjük: hogyan kívánhatjuk, hogy a' szent Írásnak értelme minden-

kép világos és könnyen megfogható legyen, holott ez olly távüllevő 's külömböző üdőben, olly nemzetek között 's olly személyektől szerzetett, kik e' földről már régen eltűntek? Mindazonáltal, hogy illy szent foglalatú és intézetű könyveknek olvasásában, a' tévelygésnek és félremagyarázásnak veszedelmétől kiki mentt lehessen; szintazon isteni gondviselés, mellynek ezen bücsülhetetlen religyióbéli tanúírásokat köszönhettyük, tellyes bátorságú oltalmat szerzett, midőn az Anyaszentegyháznak törvényes tanítóit 's pásztorait, úgymint az Apostoloknak rendbéli tisztfolytatóit, a' szent Léleknek szüntelenvaló segedelmét és különös pártfogását igérvén Krisztus által nekik (Ján. 14, 15, 16), nyilván meghatalmasította, hogy, valamint átallyában a' nyilatkoztatott hitbéli 's erkölcsi tanításra, úgy nevezet szerint a' szent Írásnak igaz értelmére nézve, kérdésválasztó legfőbb bírák legyenek, kiknek mindnyájan a' hívek, hacsak a' pogányok és nyilvánvaló gonosztévők közé számláltatni nem akarnak, lelkiösmeret szerint engedelmeskedni, 's végzéseikenn megnyugodni tartoznak (Mát. 18. 17.). A' miről az egész keresztény régiség annyira meg volt győzve, hogy a' többi között sz. Ágoston (L. adv. epist. Fundam. C. 5.) bizonyítással mondani nem átallotta: *Én az Eran-gyéliomnak nem hinnék, hacsak a' katholika Anyaszentegyháznak tekintete engem' rá nem bírna.*

Minthogy pedig ezen valamennyi keresztényeket illető hitregulához nem mindenkor 's nem mindnyájan szabták tökéletesen magokat a' keresztények, ebből következett, hogy sokan közüllök, kik a' szent Írást szükséges előismeretek és helyes készület nélkül olvasni és fejtegetni merték, külömbféle veszedelmes tévelygésekre és fonákságokra vetemedtek, mellyek által a' keresztény hitnek eredeti együgyűségét és tisztaságát, magok részéről nagyon megrútították. Ebből következett, hogy a' keresztény hitvallók között üdönként olly sokféle hitbéli felekezetek támadtak, mellyek közül mindenik egész bizakodással azt állíttya, hogy egyedül ő vagyon az igazságnak birtokában, 's ennél fogva azokat, kik a' szent Írást máskép értik 's magyarázzák, mintsem ő tulajdon kénysugallása szerint szokta, méltatlan és keresztényekhez tellyességgel illetlen módonn gyűlöli, üldözi, kárhoztattya. Sőt, vannak ollyanok is, a' kik megrögzött előítéletek és fordúltt érzeménnyek szerint fejtegetvén, avagy inkább elcsavarván a' szent Írást, mindent találnak benne, a' mit akarnak, csak az igazságot nem, úgymint a' melly gonosz szív-hajlékonyságokkal meg nem egyyez. Mert, amint bizonyíttya szent Pál (1 Kor. 2, 14) az érzeményes ember (a' ki egyedül a' testnek vággyai szerint mindent szeret megítélni) meg nem fogja, (érteni nem akarja) azokat, a' mik a' léleknek szükségeit illetik, és az isteni nyilat-

koztatásbúl tudva valók. Ugyan is, mivel efféle igazságok Istentől megvilágosított értelmet kívánnak a' végre, hogy voltaképen átlátassanak saját vétke miatt, pedig lelki értelem nélkül szü-
kölködvén, természet szerint balgatagságnak tart-
tya, a' mit elhiúsodott emberi eszével fel nem ér.

Tehát a' szent Írást — hogy senki belőlle kárhozatos visszaélésre alkalmatosságot ne vehessen, hanem inkább általa kiki a' helyes religióbéli ösmeretekben, és az istenes erkölcsökben kívánatos előmenetelt tehessen — mindenkor *vigyázva, jó szándékból, alkalmatos időben, 's illendő renddel* szükséges olvasni. Tudniillik vigyázni arra kell az olvasónak leginkább, hogy e' régi és tellyes tiszteletre méltó könyvvel, mint más közönségessel, szabad kénnye szerint ne bánnyon, annak szavait vakmerő agyaskodással megrostálván, és állításainak igazságát a' divatban lévő filozofiának állításaival méregetvén; annyival is inkább, minthogy, melly keveset bízhatni ezekben, a' bölcsességnyomozó felekezeteknek különbsége, és gyakorta való ellenkezése váltig megmutat-
tya: a' szent Írásban előterjesztett hit és erkölcs-illető igazságok pedig a' külömbféle időbéli gondolkodásmódot nem követhetik; mert, isteni eredetűek lévén, ammint ifiúkort soha sem értek, úgy férjfékorra sem juthatnak, az az, tellyesen eggyenlők, elvégzettek és változhatatlanok maradnak örökké (Iza. 40, 8. Mát. 24, 25.)

Jó szándékból ellenben a' szent Írást olvasni annyit tesz, mint azon célzt elérni ügyekezni, mellyből a' szent Írás tulajdonképen szereztetett és közre bocsátatott; azért tudniillik, hogy általa az embernek értelme az Istentől kinyilatkoztatott igazságoknak bővebb és világosabb üsmeretével meggazdagítasson, akarattya pedig az ottan meghatározott erkölcsi kötelességeknek tellyesítésére nagyobb készséget nyerjen: ammint ez szent Pál Apostolnak fellyebb említett szavaiból (2. Tim. 3 16, 17.) nyilván kitetszik, és a' Beréabélieknek példájával is megbizonyítatik, úgymint a' kik naponkint olvasgatták a' szent Írásokat, hogy ezekből Pál tanításának igazságát kinyomozzák, és, minekutánna erről tellyesen meggyőződtek, egyszersmind Kristus' hitéhez térni, 's ennek szabásai szerint élni, már semmikép sem vonakodtak (Ap. csel. 17, 11, 12.) Minekokáért nem csak elhibázzák a' szent Írás' olvasásának igaz czéllyát, hanem a' mellett illy szent intézetű dolog ellen nagy méltatlanságot is követnek el az olyanok, kik csupa üdőtöltésből, vagy hiú tudnikívánásból, vagy éppen agyafúrtt vizsgaságból adgyák a' szent Írás' olvasására magokat. Eggy szóval: a' ki nem a' végre olvassa a' szent Írást, hogy belőlle üdvözséges oktatásokat szedegessen, és az erkölcsi jobbúlásra foganatos üsztönt vegyen magának, ollyba tarthattya, mintha e' szent könyv előtte mindég be volna zárva.

Már az üdőre nézve, mikor illik főképen és legalkalmasabban olvasni a' szent Írást: mint-hogy a' zsoltárok' könyvében, *boldognak* mondatik *az az ember, a' ki az Úr törvényében gyönyörködik, 's rólla elmélkedik éjjel nappal*; kívánni lehetne valóban, és egyszersmind nyomosan ajánlani, hogy életében egy napot sem mulatna el akármelly tanultt keresztény, a' nélkül hogy legalább egy órát a' szent Írásnak figyelmetes olvasására ne áldozzon, és, mivel a' testnél hasonlíthatatlanúl fellyebb való a' lélek, ennek illy üdvözséges táplálékkal való tartásárúl 's nevelésérül ne gondoskodgyon: annyival inkább, hogy valaha sokan a' fő méltóságú személyek közül is, p. o. M. A Cassiodorus, Romai polgármester, ifiabb Theodosius és Nagy Károly Császárok, Robert Siciliai Király, 's egyebek, többféle csoportos világi gondgyaik, és a' köz jóért felvállaltt súlyos dolgaik mellett, naponkint vehettek, 's vettek is elegendő üdőt magoknak e' szent foglalatosságra. Azonban, ha ezen istenes kívánság 's ajánlás felettébbvalónak, és a' mostani gondolkodással vagy életmóddal öszveférhetetlennek találna a' világi keresztények előtt látszani: kik egyenesen és tulajdonképen csak az egyházi vagy szerzetes rendbéli emberek' kötelességének szokták tartani, hogy, szent Pál' hagyománya szerint (1 Tim. 4, 13. Tit. 1, 9.) a' szent könyveket szorgalmasan olvasgatván, ez által a' többi híveket is jól oktatni, az ellenkezőket pedig

megczáfolni képesek legyenek, de csak ugyan akármelly állapotú igaz keresztényhez illendő volna még is, hogy mivel a' szent Írás által-lyában, különösen pedig az új Testamentom, az egész kereszténységet egyaránt illeti, legalább vasárnapokonn 's ünnepekenn, más hiá-banvaló, sőt talán szinte hitostromló 's erkölcs-rontó könyvek helyett, a' minéműeket az Ephezusbéli hivek, szent Pál' tanítására ma-gokba térvén, önkint, elégettek (Apost. csel. 19, 19.); kiki otthon az Evangyéliomot, és az Apostolok' leveleit olvasná, vagy olvastat-ná. Ezennkívül pedig, mivel a' környülál-lásoknak minéműségétül igen sok függ, olly annyira, hogy bizonyos üdőben, mikor tud-niillik az elme valamelly jó tanácsnak, intés-nek, oktatásnak elfogadására különösen el-van készűlve, az ember szintazon szentírás-béli mondástúl hathatósan megillettetik, mel-lyet egyébkor nem egyszer minden megindú-lás nélkül hallott, vagy olvasott: efféle alkal-matosságot 's elmekészületet, a' szent Írásnak olvasására nézve, legottan kell hasznolni; mert ki tudgya? nem ez adhaté éppen okot ne-ki a' legfontosabb 's legüdvözségesebb elmél-kedésre, valamint hajdan szent Pál' szavainak (Rom. 13, 13.) illy különös alkalmatossággal való figyelmetes olvasása, Ágostonnak tökélle-tes megtérését eszközölte?

Hátra vagyon még egy kérdés: micsoda renddel kell olvasni a' szent Írást? azzalé, am-

mint az egész szent Íráshoz különös könyvek nyomtatásban kiadott Bibliáinkban előfordulnak: vagy pedig ama' rend szerint, melyet kiki saját észketszéséhez, foganhatóságához és inségéhez képest, választ magának? Általlyában, mivel ez iránt bizonyos regulákat szabni nem lehet, némelly észrevételek is elegendő útastás gyanánt szolgálhatnak. Ámbár tudniillik a' szent Írásnak minden könyvei, kivétel nélkül hitelesek, és isteni tekintettel birnak úgy, hogy egyyetsem szabad közüllök megvetni, vagy csak kevésre is böcsülni; valamint még is az ó szövetségbéliek az Izraelitáktúl legnagyobb böcsben és tekintetben tartattak 's tartatnak: nem külömben illik, hogy a' keresztények az új szövetségbélieket, magokra nézve előbbvalóknak állítsák, és amazokhoz képest nagyobb szorgalommal olvassák.

Egyébaránt az Anyaszentegyház órákra osztott mindennapi imádságaiban, a' hol mindenkor a' szent Írásbúl is valamelly rész olvastatik, ezt a' rendet tartya: Advent I. vasárnap-túl fogva, mellyen az egyházi esztendő kezdődik, Karácsony után való vasárnapig olvastattya *Izaiásnak* jövendölését, azért mivel ebben Krisztusnak elérkezése csak nem világos szókkal előre hirdettetik; attúl fogva pedig Septuagesima vasárnapig szent Pálnak a' *Romaiakhoz*, *Korinthusiakhoz*, *Galacziabéliekhez*, *Ephexusiakhoz*, *Philippiekhez*, *Kolosszabéliekhez*, *Thesszalonikabéliekhez*, *Timotheus*

hoz, *Titushoz, Philemonhoz*, és a' *Zsidókhoz* irtt leveleit. Septuagesima vasárnap kezdi *Moyzes'* könyveit, és folytattya Bőjt V. vasárnapig: ekkor Húsvétig *Jeremias'* jövendöléséből és siralmaiból egynehány részt szokott olvastatni; tovább Húsvét után III. vasárnapig az *Apostolok' cselekedeteit*, attúl fogva Húsvét után IV. vasárnapig sz. *János' titoklátását*; ezentúl Húsvét után V. vasárnapig sz. *Jakab' levelét*; e' naponn és az utánna következő hétenn sz. *Péter' I. és II. levelét*; Húsvét után VI. hétenn sz. *János' I. II. és III. levelét*; Pünkösöd előtt való Szombaton sz. *Judás Thad. levelét*; Pünkösöd után való hetekben a' *Királyok', Példabeszédek', Prédikátor', Bölcsesség', Szirách', Jób', Tobias', Judith', Eszther' Machabéusok' I. és II. könyvét*; végre a' hátralévő Profétákat, a' meddig lehet, mondatya el: úgy mindazonáltal, hogy naponkint több zsoltárt, és az Evangeliumból egy kis részt kapcsoltat mindég hozzá.

Emlékezetre méltó ezennfelül sz. Hieronymusnak Laeta asszonysághoz intézett javallása, minémű renddel olvastassa leánnyával a' szent Írásnak külömbféle részeit: Tanúllyamag, úgymond, először a' *zsoltárokat*: e' szent énekekkel mulassa magát, és Salomon' *Példabeszédgyeiből* vegyen oktatást, mikép kell élnie. A' *Prédikátorból* szoktassa magát a' múlandóknak megvetésére. *Jóbban* az erkölcsnek és a' békességes türésnek példáit kövesse. Át-

menvén az *Evangeliumokra*, ezeket soha kezéből le ne tegye. Az *Apostolok cselekedeteit*, 's *leveleit* kész lélekkel oltsa szívébe. Minekutánna pedig elméjének tárházát eme' drágaságokkal meggazdagította, tanúllyá meg jól a' *Profétáknak*, *Moyzesnek*, a' *Királyoknak* és a' *Kronikának* könyveit, hasonlóképen *Ezdrásét* és *Esztherét* is. Utóllýára bátran olvashattya a' *titkos éneket*: netalán, ha ezt mindgyárt elejénte cselekedné, az érzeményes szavak alatt e' lelki menyegzőverseket nem értvén, erkölcsére nézve sérelmet szenvedgyen.

Befejezés gyanánt, sz. *Bernárdnak* e' tárgyról való helyes és sükeres szavait nem lessz kelletlen előhozni. Ő az Isten' hegyéről nevezett szerzetes atyafiakhoz írt levelében így szól: „A' szent Írásnak készületlen és változó olvasása, melly minteggy történetből vetetik csak elő, nem hogy épülésére szolgálna a' léleknek, inkább ezt állhatatlannak teszi; és a' mi könnyen vetetik fel, könnyebben el is felejtetik. Hanem bizonyos jó hajlandóság mellett meg kell maradni, 's az elmét hozzá kell szoktatni. Mert, a' melly lélekkel a' szent Írás készült, azon lélekkel azt olvasni, és érteni is szükséges. Soha Pál' érzésmódgyát fel nem érended, még írását szorgalmasan olvasván, 's rólla szüntelen elmélkedvén, a' jó szándéknak gyakorlása által, lelkét minteggy magadba nem szívod. Soha meg nem érted Dávidot, míg saját tapasztalásoddal zsoltárainak érzeménnyeit magadban fel nem gerjeszted.“

T o l d a l é k.

A' szemeknek illendő gondviselésérül. (Beer G. Orvos
Doctornak javallása szerint.)

I.

Mikép kell az ép és egészséges szemeket jó karban tartani 's oltalmazni.

1.) Aluvó helynek, ha lehetséges, jó tágos szobát kell választani, melly sem igen sötét, sem olly fekvésű ne legyen, hogy a' felkelő napnak sugári akár egyenesen akár visszaütközve az ágyat érvén, a' fekvő' szemeinek alkalmatlanságot okozzanak. Azért minden esetre az ablakokat éjszakának üdejénn vékony, de nem fejr, hanem zöld vagy kék színű kárpittal bevonva kell tartani, sőt aztán is, mikor már felkelt az ágyból valaki, eggy darabig úgy kell hagyni, még tudniillik a' szemek, az éjjeli setétség után, lassankint a' világosságához szoknak.

2.) Felébredvén álmából valaki, és felkelni készülven, ha tapasztallya, hogy szemei öszveragadtak, vagy máskint nehezen nyílnak meg, erőszakosan soha szét ne terjessze őket; hanem híg nyállal kenetgetvén szemfüdeleit, gyengén segítsen rajtok, hogy magoktól nyílatkozzanak meg. Sőt általlyában a' szemeket dörgölni, vagy éppen kézzel szorítani, nagyon

veszedelmes, olly annyira, hogy tellyes megvakulás következhet utánna.

3.) A' szemeket reggel, de még is nem azonnal a' felkelés után, hanem kevés üdő múlva, a' mire kiderülnek, sőt napközben is néha, kivált mikor nagyon száraz és poros a' levegő, tiszta friss vízzel meg kell mosni, 's egy keveset fürösztetni, melly alkalmatossággal a' fül megett lévő mocskot is vizes újakkal le kell dörögni. Csak hogy ez akkor, midőn még hevülésben van a' test, és az orcza izzad, soha se történnyen: máskép náthát, vagy más illyes bajt könnyen kaphat az ember.

4.) Reggel, mikor még allig ébredt fel az ember, azonképen ebéd és vacsora után, vagy a' testnek erősebb mozgása után is, mindgyárt olly munkához fogni, melly a' szemeket nagyon és különösen érdekli — a' minémű nevezet szerint az igen feszültt olvasás — éppen nem tanácsos; mert illyenkor fél óra alatt jobban elfárad 's meggyengül a' szem, mint egyébkor kétszer vagy háromszor annyi üdő alatt.

5.) A' ki szemeit nagyon erőltetni, 's ott-hon sokat tartózkodni kénytelenítetik, ha lehet, világos szállást válasszon magának: melly mindazáltal úgy legyen helyeztetve, hogy a' napsugárok egyenesen, annyival kevesebbet pedig a' szomszéd faltúl vissza ütközve az ablakonn be ne ereszkedgyenek; valamint hogy a' világosság, ne fel féle az igen alacsonv

ablakból, hanem inkább le felé jöjjön a' szobába.

6.) Azonban, a' felettébb való világosságot, avvagy inkább ennek ragyogó fényét is el kell kerülni, vagy legalább meg kell enyhíteni, távoztatván igen tündöklő házi eszközöket, úgymint az aranyozott karimájú tükröket, üvegajtókat, csillogósan pallérozott faszekrényeket 's asztalokat, vagy, hogy csak a' szemnek annyira ne ártsanak, zöld vagy kék színű kárpitokat az ablakok' elejébe helyeztetvén: mellyeket azonn felül úgy meg kell erősíteni, hogy az ajtó vagy ablak felnyittatván, a' szellő idestova ne lebegtesse, 's így a' világosságnak hirtelen változása a' szemeket ne sértegesse.

7.) Vigyázni kell a' ruházatra is, hogy ez, kivált a' nyakra való, szűk ne legyen; mert akadályoztattya szabad körülforgását a' vérnek, 's ezt a' fő felé hajtván, a' szemeket vérbe borította 's elnehezíti. Ezt okozhattya az állatok ganajjából és vizellettyéből párolygó gőz is, valamint akárminémű, különösen pedig a' csi-pós dohányfüst, ha sűrűen környékezi a' szemet.

8.) Ártalmasok a' szemnek tovább a' nehéz emésztésű, vagy igen fűszeres étkek, erős borok, 's egyéb hevítő italok. Mert, ezek ugyan felgyújtják a' vért, és a' szemeket ahhoz meg-tűzesítik, úgy egyszersmind meg is homályosítják: a' nehezen emészthető ételek pedig többnyire nehéz széket okoznak; melly igen

esmeretes következés által menvén végbe, a szemeket is eszközösen bádgyasztya.

9.) Estve, mikor fogyni kezd a világosság, következőleg a holdvilágnál is, olvasni vagy írni, igen veszedelmes a szemnek. Sőt, mivel ennek a setéség általlában nagyobb ellensége a fényes napvilágnál; soha sem kell alkonyodás után, ha semmit sem dolgozik is az ember, setétben maradni, hanem legalább csak egy gyertyát is kell a szobában gyújtani, vagy lámpást égetni, ha pedig szemével mankálkodik valaki, annyi világosságnak kell lenni, hogy minden erőlködés nélkül a tárgyakat jól meg lehessen különböztetni.

10.) Mivel még az álomtalanság, vagy az álomnak akármelly okból való félbenszakasztása is árthat a különben legegészségesebb szemeknek: a késő éjszakáig folytatott kártyajátékot, valamint az olvasást és írást is, ha csak az elkerülhetetlen szükség nem hozná magával, ezen tekintetből nem lehet üdőtlennek és helytelennek nem itélni.

11.) Ha el találunk a dolgozás közben tikkadni a szemek, többször változtatni szükséges ilyenkor a testnek helyzetét: úgy hogy az ülés után egy magasabb asztalkánál állva, és az állás után megint elébbeni helyére leülve kell folytatni a munkát. E mellett az író vagy olvasó asztalt úgy kell alkalmaztatni, hogy a világosság résünt a dolgozónak bal oldala felül reá szolgállyon.

12.) Mikor szabadságában áll az embernek, az olvasásra inkább a' nappali, az írásra pedig, ha gondolkodni kell mellette, és tisztán írni, az estvéli üdőt, gyertyavilág vagy égő lámpás mellett, válassza magának: így mindenkép elérheti czéllyát, a' nélkül hogy szemeit felettebb erőltesse.

13.) Nem használ a' szemnek, sőt rövidséget okoz, ha valaki a' könyvet vagy az írást, hogy alkalmasabban olvashassa, a' gyertyavilágonn túl tartya, vagy hátát nappal az ablaknak fordítva, úgy nézegeti; mivel mind a' két esetben több világosság ütközik szemeibe vissza, mintsem szükséges a' rendszerint való olvasásra.

14.) Az okfontolással járó tapasztalás szerint, végre bizonyos az, hogy valamint lassan-lassan gyengíti 's fogyasztja akárminémű húzamos buja és fajtalan cselekedet épségét a' szemeknek, úgy viszontag ezeknek tartósságát különösen megeszközi 's oltalmazza a' tiszta és mértékletes élet.

II.

Mikép kell a' gyenge és egészségtelen szemeket ápolgatni.

1.) Mihelyt észre veszi az ember, hogy valamelly dologban elfáradnak szemei, legottan azon dologgal, úgymint olvasással, írással, éles nézéssel, fel kell hagynia, máskint a' veszedelem hova tovább, annál inkább neveded-

ne. Bizonyos jelei pedig annak, mikor szükséges, hogy egy kis nyugovást kell nekik engedni, a' következendők lehetnek: *a)* Ha a' tűzellő, vagy ama' szempont, mellyből megösmérhetni az előttünk lévő dolgot, mindég jobban közelíteni látszik az emberhez; úgy hogy a' kisebb tárgyakat, ha jól meg akarjuk különböztetni, közelebb kell a' szemekhez tartani. — *b)* Ha valamelly munka alatt, a' hol meg kell feszíteni a' szemet, némünémű alkalmatlanság, vagy főkábitó fájdalom jelentgeti magát. — *c)* Ha minden más ok nélkül a' szemek könnyezni vagy nedvesek lenni kezdenek. — *d)* Ha hirtelen minteggy felhőcske lebeg a' szemek előtt, melly homályosította a' tárgyakat, vagy szinte főszédelgés támad.

2.) Azonkívül hogy a' dolgot, melly a' szemeket fárasztotta, félben kell hagyni, úgy lehet őket felfrissíteni: ha *a)* tárgya a' munkának másfélével, melly nem nagy erejére, hanem inkább némünémű könnyebbségére esik a' szemeknek, okosan felcseréltetik; — ha *b)* szemeit az ember a' munka közben egy kis üdeig behunnya; vagy, alkalmas fekvése lévén a' háznak, kinéz olykor az ablakonn a' kertbe, vagy mezőre, vagy mennél messzebb lehet — ha *c)* a' felesleg való nedvesség a' főből levonatik langyos lábvíz által, mellybe konyhasót vagy eczetet is lehet tölteni, vagy néha valami kevés dohánypornak (tobáknak) felszívása által; — ha *d)* napközben némellykor a' sze-

mek, kivéven ha csúszban szenvednének, hideg tiszta vízzel, vagy rózsavízzel megmosatnak, vagy inkább csak meghintetnek; — ha e) mikor az üdő kedvez, mértékletes mozgást tesz testével az ember, a' szabad levegőben, de még is árnyekos helyekenn sétálgatván, vagy pedig, mikor alkalmatlan az üdő, és van benne mód, a' Billiárd játéokban magát gyakorolván,

3.) A' gyenge és egészségtelen szemeknek ápolgatására segédeszköz gyanánt szolgálhatnak a' *szemüvegecskék* (pápaszemek). Az üdőt pedig, mikor hasznos velek élni, a' következő jelek határozzák meg: a) midőn a' megkülömböztető látás' pontya a' szemektől észrevehetőképen messzebb távozik; — b) midőn az olvasás vagy másféle apró szerű foglalatosság közben nagyobb világosságra szokatlan törekedést tapasztal valaki magában; — c) midőn a' kisebb tárgyak, ha tovább szemléltetnek, mintegy összevolyolni látszanak; — d) midőn a' szemek legcsekélyebb feszülésre is mindgyárt eltikkadnak; — e) midőn szemüvegecskéken valaki jobban és könnyebben tud olvasni.

A' szemüvegecskékben pedig, hogy hasznosan és alkalmatosan lehessen velek élni, ezen mineműségek szükségképen megkívántatnak: a) Ne nagyobbítsák, se ne kisebbítsék, hanem csak világosabban és tisztábban terjesszék a' szem' elejébe a' tárgyat; — b) az üvegecskék egészen tiszták 's minden fót vagy szeplő nélkül valók, szintűgy egyformán vastagok 's

domborúk legyenek; — c) szükséges rajtok két egyenlő csont - vagy ezüstfoganték is, mellyekkel a' halándékhoz őket két felül kapcsolni 's alkalmaztatni lehessen.

4.) A' kinek messzelátó vagy nagyító üvegekkel kell élnie, hogy szemeit el ne rontsa, ne csak az egyik, hanem a' másik szemével is nézegessen váltólog rajtok, vagy ha kettős üveg, mind a' két szemével egyszersmind.

5.) Utóllýára mind azon észrevételeket és rendszabásokat, mellyek az ép és egészséges szemeknek oltalmazására hasznosoknak lenni mondatnak, még inkább tartozik figyelemre venni és tellyesíteni az, kinek szemei gyengülni 's erőtlenedni kezdenek, vagy éppen már rosszúl is vannak.

Nyomtatásbéli szembetűnőbb 's tetemesebb hibáknak jobbítása.

Lap. Sor.

3.	20.	már helyett olv. méz.
5.	14.	ama' szavak után: koholtattak úgy ezen egész sor himaradt: az olvasónak is — azonn kívül hogy szemeit
12.	22.	Méltán és olv. is
30.	20.	összehasonlítható olv. összehasonlíthatatlan
35.	16.	leveléknek olv. levelének
46.	3.	e' szavak után: átlátassanak; olv. ő pedig ilyen lelki értelem —
50.	1.	e' szavak után: sz. Iráshoz olv. tartozó
55.	6.	— — — távoztatván olv. az
—	9.	csak olv. ezek
56.	1.	igen esmeretes következés által olv. erőlködéssel
57.	3	e' szó után: tisztán olv. nem kell
60.	8.	— — — kettős olv. az.

1.	20.	1.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
2.	20.	2.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
3.	20.	3.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
4.	20.	4.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
5.	20.	5.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
6.	20.	6.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
7.	20.	7.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
8.	20.	8.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
9.	20.	9.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
10.	20.	10.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
11.	20.	11.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
12.	20.	12.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
13.	20.	13.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
14.	20.	14.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
15.	20.	15.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
16.	20.	16.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
17.	20.	17.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
18.	20.	18.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
19.	20.	19.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.
20.	20.	20.	szép után: sz. Irshor o. tartozó	30.

